

ІСТОРИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ В ДОСЛІДЖЕННЯХ ВІТЧИЗНЯНИХ ТА ЗАРУБІЖНИХ ВЧЕНИХ

Культура є найвищим надбанням і завоюванням людини. Це втілення кращих її рис, творіння її розуму і рук. Будучи продуктом творчості багатьох поколінь людства, які створили невичерпне багатство матеріальних і духовних цінностей, культура, в свою чергу, стала важливим джерелом і рушійною силою розвитку творчих здібностей людини. Ці результати творчості за законами діалектичного зворотного зв'язку справляють величезний вплив на подальший розвиток творчих можливостей людини [4].

У буденному розумінні культура - це сукупність цінностей духовного і матеріального багатства людства; все, що створено людським суспільством і існує завдяки фізичній і розумовій праці людей.

У 1952 році американські культурологи А.Кребер і А.Клакхон нарахували 164 визначення терміна „культура” і понад 100 спроб пояснити культуру теоретично, через 20 років французький культуролог А.Моль репрезентував уже 250 формулювань. Сьогодні ж налічується близько 500 варіантів визначення цього феномена.

Саме слово „культура” походить від латинського „cultura”, що дослівно означає освіта, виховання, розвиток і має багато значень. Під культурою, наприклад, розуміють певні види сільськогосподарських рослин (польові культури) чи чисті, без домішок, види бактерій, спеціально виведені в лабораторії. Інший варіант значення слова – високий рівень розвитку чого-небудь. Слово „культура” може застосовуватися для визначення області художньої діяльності (творчість, виконавство, критика, художня самодіяльність та ін.). Це одна із областей духовної культури. Але, як зазначає Є.А.Климов, не можна зводити поняття культури тільки до художньої діяльності людей, їх досягненням у цій галузі. Саме тому і кам'яна сокира прадавньої людини, і колесо водяного млина, і прядильна машина, і металообробний верстат, і поточна автоматична виробнича лінія, яка керується пультом дистанційного управління, і робототехнологічний комплекс – все це є справжніми проявами людської культури, результат творчих зусиль в самому високому смислі цього слова.

Він наголошує, що культура – поняття неосяжне і розділяє її на три складові:

- матеріальне виробництво (створення засобів життєзабезпечення і розвитку суспільства);
- духовне виробництво (створення і розробка суспільно-організаторських, наукових та художніх ідей);
- побудова міжособистісних відносин, практична творчість та забезпечення найкращого суспільного устрою.

При цьому, сам їх і об'єднує. Науково-технічні та художні ідеї, практична творчість, міжособистісні відносини впроваджуються у матеріальне виробництво, а воно, в свою чергу, створює нові умови і задачі суспільного, наукового і художнього характеру. Отже, загальна людська культура є поєднанням двох взаємопов'язаних складових. Це дві її сторони – матеріальна і духовна. В узагальненому вигляді матеріальна і духовна культура – це історичний продукт, результат діяльності цілого ряду поколінь, кожне із яких використовувало надбання своїх попередників, продовжувало розвивати науку, техніку, промисловість та змінювало суспільство відповідно до потреб соціального ладу. При цьому можна підкреслити, що матеріальна культура – це предметна форма духовної культури, подібно до того, як матеріальна діяльність є формою об'єктивізації духовної діяльності. А духовна культура одержує своє реальне буття лише в якості змісту матеріальної культури. Таким чином, матеріальна культура завжди має духовну сторону і навпаки.

Єдність матеріальної і духовної культури, їх зв'язок визначається єдиним джерелом їх походження, яким є праця.

Трудовий життєвий шлях є однією з найважливіших загальнолюдських цінностей. Це те, що приносить людині не тільки предмети матеріальної культури (матеріальні засоби існування), а й сприяє всебічному розвитку – нові знання, вміння, майстерність, досвід, задоволення від виконаної роботи, почуття власної гідності та корисності для суспільства (духовна культура).

Кожна з наук, що вивчає питання культури, виходячи зі свого предмета дослідження, виявляє ті її сторони і відносини, що попадають у спектр розгляду даної галузі. Зростання ролі культури в житті суспільства, успіхи, досягнуті в науково-теоретичній думці багато в чому обумовили посилення уваги дослідників з різних галузей наук до дослідження і обґрунтування усіх структурних компонентів, які включає в себе поняття „культура”.

В останні роки активізувались дослідження проблем формування окремих сторін особистісної культури. Так, формуванню естетичної культури присвячені роботи О.І.Баллера, Л.Н.Когана, М.Ф.Овсяннікова, В.О.Разумного та ін., формуванню культури пізнавальної діяльності (М.О.Данілов, В.Д.Земзюліна, М.И.Махмутов, Н.М.Мочалова, В.А.Оніщук та ін.), дидактичної культури (В.Й.Гриньов), підприємницької культури (Р.Ф.Пустовіт), культури розумової праці (В.П.Кузовльов), трудової культури (І.І.Зарецька), культури професійної діяльності (С.Г.Шуравльов), педагогічної культури (В.М.Гриньова), культури педагогічної праці (В.В.Боднар), формування духовної культури, головним чином її естетичного та екологічного аспектів (Ф.І.Гончаров, В.В.Неверов, д.Х.Хацкевич, Г.П.Якубанець та ін).

В.Лола вводить поняття універсальної культури, яку він називає технологічною. На його думку, вона характеризує сучасну історичну епоху, сучасне технологічне суспільство та визначається рівнем розвитку наукових знань, технічних засобів, різних видів технологій матеріального та духовного виробництва, змістом спільного життя та перетворення діяльності людей, зразків поведінки, мислення та світогляду.

Отже, матеріальна і духовна культура мають складну структуру і включають в себе моральну, технологічну, інформаційну, культуру праці, економічну, культуру мови, культуру побуту, виробничу культуру, культуру харчування, музичну, естетичну, емоційну, культуру мовлення, педагогічну, правову, графічну культуру, наукову, підприємницьку, трудову, культуру професійної діяльності, екологічну, художню, демократичну культуру та ін. Вони не існують як окремі види, а є взаємопов'язаними та взаємодоповнюючими.

Досліджуючи проблему формування технологічної культури у майбутніх учителів освітньої галузі «Технологія», нас має цікавити саме поняття „культура”. Адже важливо ставити перед собою завдання не тільки вивчати досягнення людства, його культури, але і реального вкладу в цю культуру. А це можливо тільки при творчій, практичній діяльності. Причому, формування культури як універсального способу діяльності можливе тільки на основі зв'язку навчання з практикою. Технологічна освіта створює найкращі умови для формування культури, зокрема, технологічної, оскільки вона є практичною основою застосування загальнонаукових знань, закріплення загально трудових і спеціальних умінь, вироблення практичних навичок діяльності у матеріальному виробництві.

Період технологічної еволюції, який обґрунтовує наступну фазу історії культури, Х. Ортега назвав «технологією майстрового»: це період технології Греції, доімперського Риму та Середньовіччя. Набір технічних дій помітно збільшився, але співвідношення між технічним і нетехнічним (природним) все ще не таке, щоб перше було необхідним для підтримки життя. Людина продовжує покладатися лише на природу, оскільки вона не усвідомлює існування технології, але знає, що ремісники виконують певні неприродні дії, якими не володіють інші люди. У період «технології майстрового» кожен знає, наприклад, що пошити взуття – це вміння, яким володіють конкретні люди. Пошиття взуття визнається виключно якостями людини, а не природи. Але цю якість сприймають як подарунок, даний раз і назавжди. У майстерності ремісника не існує винахідництва. Майстровий керується нормою. Деякі вдосконалення та новачі здійснюються в процесі постійних, а тому непомітних змін у його ремеслі. Вони уявляються не фундаментальними інноваціями, а лише особливостями в індивідуальній манері та здібностях. Ці «особливості» майстрів розповсюджуються як школи і підтримують зовнішній характер традиції.

Отже, космологічна культура, або період «технології майстрового», – це такий рівень розвитку свідомості людини, коли всі дії людей передбачали узгодженість із природою та космосом. Ця культура була закономірним продовженням міфологічної культури і знайшла своє віддзеркалення у філософії, мистецтві, педагогіці, суспільному виробництві та інших формах суспільної свідомості та практичного життя людей.

Якщо в період «технології майстрового» знаряддя відіграють роль лише додатку до людини (людина з її природними діями залишається головною дійовою особою), то в період «технології техніка» першу позицію посідає машина. І тут не машина слугує людині, а людина обслуговує машину. Працюючи автономно, машина дозволяє зрозуміти, що технологія – це

функція, повністю незалежна від людської природи. Немає меж тому, на що здатна людина, якій притаманний дар винахідництва.

Технологія має два моменти. Перший полягає у створенні плану дій, методу або процедури; другий – реалізація цього плану. У «технології майстрового» ці моменти зливаються в одній особі ремісника; «технологія техніка» передбачає розпадання цих складових і уособлення їх інженером і робочим-техніком. Тобто це дозволяє вважати, що третя фаза історії культури пов'язана з рухом до нового історичного типу культури – антропоцентристського. Вона була характерною для розвиненої природної цивілізації, охоплює період від другої половини XVIII до початку XX ст. У центрі уваги філософів, педагогів, психологів, митців знаходиться людина. Виникли такі філософські вчення, як антропологізм, персоналізм, екзистенціалізм тощо. Набули популярності та подальшого розвитку фрейдизм, психоаналіз. Започатковані науковий, педагогічний, художньо-творчий пошуки підходів до розуміння сутності людини, її місця та буття свідчать про виникнення в історії антропологічного (антропоцентристського) типу культури.

Відповідно до цієї культури всі явища та закономірності оточення доступні людському сприйняттю. Досвід допомагає розкрити системний зміст розрізнених факторів і явищ. Якості таких систем відповідні якостям її складових. Планова організація життя цілком можлива, її мета – та ж сама механічна рівновага, яка в інших культурах вважалася «гармонією» або «порядком речей». Людина – дослідник, систематизатор і творець нового – черпає силу із власної сили та впевненості. Світ людини поступово перетворюється на центр її уваги, сферу власних досягнень. Виникали та збагачувалися нові уявлення про ставлення до природи, нові засоби пізнання, які переставали бути просто посередниками між думками та природою. Збільшувалося активне втручання людини у природні процеси [1]. Капіталістичний спосіб виробництва вимагав винаходів нових, ефективніших засобів праці та технологій.

Сучасний етап розвитку культури Хосе Ортега-і-Гассет у своїх працях не розглядав. Не запропонував певного типу культури і М. Каган, хоча і пов'язував його з гуманізацією освіти і діалогом культур.

Останні зміни типу культурної комунікації викликають невідоме раніше збільшення інформаційного простору, який набуває планетарних розмірів і спонукає до діалогу, взаємопроникнення та взаємовплив різних культур, створення нових сфер самореалізації особистості, нових видів мистецтва і нових технологій творчості.

Двадцяте століття – час активного пошуку нового гуманізму, покликаного поєднати людину і зовнішній світ, відтворити гармонію між ними. Для оволодіння вихідними принципами нового гуманізму потрібна революція людських якостей, оскільки без цього людство приречене на вимирання і загибель. Це завдання спроможна вирішити нова універсальна культура – технологічна [7].

На думку Ю. Лотмана, четвертий глобальний тип – це той культурний тип, до якого відносять сучасні цивілізації: тип «нових інформаційних технологій»[6].

Сучасний світ, який розростається дуже швидко, вимагає від людини нового ставлення до себе. Різні техніко-екологічні катастрофи та катаклізми виникають через те, що людина не замислюється над наслідками, створює окремі предмети та технології, які не поєднуються з оточенням. Наразі проблема полягає в тому, що в умовах найскладніших проектів і рішень помітити «невимірюваний простір», не володіючи технологічною культурою, неможливо. Саме тому деякі автори вважають, що сучасний етап суспільного розвитку пов'язаний з технологічною культурою, яка визначає світогляд і саморозуміння людини та суспільства [1].

П. Атутов наголошував, що тепер людство живе в умовах, коли зникає індустріальний етап науково-технічного прогресу з його екстенсивною, технократичною ідеологією (за будь-яку ціну досягти максимального результату). Новий – технологічний – етап визначає пріоритет способу над результатом діяльності, зважаючи на її соціальні, екологічні, економічні, психологічні, естетичні та інші фактори й дослідження.

Кожна людина повинна вміти, спираючись на наукові знання, комплексно підходити до вибору способів своєї діяльності та оцінювання її результатів. Способи діяльності становлять культури. Отже, технологічну культуру можна вважати четвертим типом універсальної культури [1].

Проаналізувавши типи культури, можемо зробити висновки про те, що для кожної універсальної культури існує власне базове, ключове поняття: у міфологічній культурі – надістотна сила, в космологічній культурі – природа, космос, а в антропологічній культурі – людина. Для технологічної культури таким базовим поняттям є «технологія».

Поява універсальної техніки зробила технології домінантними, а способи виробництва почали різнитися своїми технологіями. Можна сказати, що технологія є засобом і критерієм розвитку суспільства й людини [8].

Якщо розглядати технологічну культуру в соціально-культурному розрізі, її треба сприймати як узагальнення – універсальну культуру. Вона характеризує сучасну історичну епоху, сучасне технологічне суспільство, визначається рівнем розвитку наукових знань, технічних засобів і різних видів технологій матеріального й духовного виробництва, змістом суспільного життя та перетворювальної діяльності людей, зразків поведінки, мислення і світогляду. Технологічна культура – створене самою людиною сучасне штучне середовище існування й самореалізації, джерело регулювання соціальної взаємодії та поводження з людьми і природою.

У звичному, вузькому плані технологічна культура – це рівень оволодіння людиною формами, способами професійної, соціокультурної діяльності та свідомого підпорядкування ціннісним соціокультурним пріоритетам; рівень оволодіння загальними формами реалізації мистецтва планування, прогнозування, творення, виконання й оформлення.

Технологічна культура як одна з універсальних культур, фундаментальних складових загальної та професійної культур впливає на все життя людини та суспільства. По-перше, вона передбачає наявність у людини системи технологічних знань, умінь і технологічно важливих якостей. По-друге, технологічна культура формує певний технологічний погляд на світ і виявляється в технічному світогляді, в основі якого лежить глобальний планетарний погляд на світ, що є поєднанням біосфери, техносфери та ноосфери. Центром цієї системи є людина, яка своїм розумом свідомо підтримує рівновагу у світі.

Таким чином, людство знаходиться у принципово новій ситуації, коли прийняття неправильних рішень і неухвага до проблем наслідків експлуатації техніки та екологічно небезпечних технологій може призвести до необоротних негативних результатів для всієї цивілізації та земної біосфери. Особливість цієї ситуації вимагає формування у підростаючого покоління технологічної культури, яка є головним компонентом матеріальної культури. Отже, поки що процес професійної підготовки вчителя технологічної освіти зазнає коректив щодо технологічної культури. У статті технологічна культура розглядається як соціальне (у широкому розумінні) і особистісне явище. Як соціальне явище технологічна культура – це рівень розвитку суспільства на засадах доцільної та ефективної предметно-перетворювальної діяльності людей, сукупність набутих технологій у матеріальному та духовному виробництві. Як особистісне – це рівень володіння людиною сучасними способами пізнання та перетворення себе й оточення.

Література:

1. Барцель А. Значение технологической культуры и технотехники // Вестник высшей школы. – 1991. – №11. – С.54-58.
2. Дидактика технологического образования: Книга для учителя. Часть 1 /Под ред. П. Р. Атутова. – М.: ИОСО РАО, 1998. – 230 с.
3. Климов Е.А. Как выбрать профессию. М.: „Просвещение”, - 1990. – 160с. С.79.
4. Коберник О.М. Проектування на уроках трудового навчання. // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2001. №4. – С.12-14.
5. Лола В. Зміст курсу „Основи технологічної культури майбутнього вчителя трудового навчання”. // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2003. №4. – С.48
6. Петрова М. В. Проблемы формирования технологической культуры студентов //Технология. Опыт и перспективы развития. Сб. тезисов международной научно-практической конференции «Технологическое образование сельских школьников в современных условиях» /Под ред. Р. А. Галустова. – Армавир: АГПИ, 2000. – С. 85-88.
7. Сидоренко В. К., Терещук Г. В., Юрженко В. В. Основи техніки і технології: Навчальний посібник. – К.: НПУ, 2001. – 163 с.

8. Сухомлинська О., Калініченко Н., Ільченко Ж. та ін. Нариси історії українського шкільництва (1905–1933): Навчальн. посіб. – К., 1996. – 415с.